

UDK:94(575.1):364.3

Shaxnoza SAYFUDDINOVA,
“TIQXMMI” MTU tayanch doktaranti
E-mail: shaxnozasyafuddinova0404@gmail.com

USAT Ijtimoiy fanlar kafedrasida dotsenti v.b, PhD R.Rasulov taqrizi asosida

STATE SOCIAL PROTECTION SYSTEM FOR CHERNOBYL PARTICIPANTS IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Annotation

This article analyzes the historical development and legal foundations of the state social protection system formed in Uzbekistan during the period of independence for participants of the Chernobyl disaster. The study highlights the effectiveness of financial compensation, medical rehabilitation, and social support mechanisms, emphasizing their role in ensuring social stability.

Key words: Chernobyl disaster, social protection system, independence period, state policy, social justice, rehabilitation programs, legal guarantees, social stability.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ СИСТЕМА СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ УЧАСТНИКОВ ЧЕРНОБЫЛЬСКОЙ КАТАСТРОФЫ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация

В данной статье анализируется историческое развитие и правовые основы системы государственной социальной защиты, сформированной в Узбекистане в период независимости для участников Чернобыльской катастрофы. В исследовании освещается эффективность материальных компенсаций, медицинской реабилитации и механизмов социальной поддержки, а также обосновывается их роль в обеспечении социальной стабильности.

Ключевые слова: Чернобыльская катастрофа, система социальной защиты, период независимости, государственная политика, социальная справедливость, программы реабилитации, правовые гарантии, социальная стабильность.

MUSTAQILLIK DAVIDA CHERNOBIL ISHTIROKCHILARIGA DAVLAT IJTIMOYIY HIMOYASI TIZIMI

Annotatsiya

Ushbu maqolada mustaqillik davrida O‘zbekistonda Chernobil falokati ishtirokchilariga nisbatan shakllantirilgan davlat ijtimoiy himoyasi tizimining tarixiy rivoji va huquqiy asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda moddiy kompensatsiyalar, tibbiy reabilitatsiya va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi yoritilib, ularning jamiyat barqarorligidagi o‘rni asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: Chernobil falokati, ijtimoiy himoya tizimi, mustaqillik davri, davlat siyosati, ijtimoiy adolat, reabilitatsiya dasturlari, huquqiy kafolatlar, ijtimoiy barqarorlik.

Kirish. XX asr oxirida yuz bergan yirik texnogen falokatlardan biri - “Chernobyl Nuclear Power Plant”dagi avariya sobiq ittifoq hududidagi millionlab insonlar taqdiriga bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatdi. Ushbu fojia nafaqat ekologik va sog‘liq bilan bog‘liq muammolarni yuzaga chiqardi, balki davlatlarning ijtimoiy siyosatida yangi yondashuvlar shakllanishiga ham turtki bo‘ldi. Xususan, falokat oqibatlarini bartaraf etish jarayoniga safarbar etilgan minglab fuqarolar hayoti va sog‘lig‘i jiddiy xavf ostida qoldi hamda ularning keyingi ijtimoiy taqdirini davlat darajasida muhofaza qilish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etdi.

Mustaqillikka erishganidan so‘ng O‘zbekiston ijtimoiy adolat va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan yangi davlat siyosatini shakllantira boshladi. Ana shu jarayonda Chernobil falokatida ishtirok etgan fuqarolarning huquqiy maqomini belgilash, ularni moddiy va tibbiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Avvalgi markazlashgan sovet tizimidan farqli ravishda, mustaqil davlat sharoitida ijtimoiy himoya tizimi milliy manfaatlar, real imkoniyatlar hamda inson salomatligini oliy qadriyat sifatida e’tirof etish asosida qayta ko‘rib chiqildi.

Chernobil ishtirokchilariga davlat tomonidan ko‘rsatilgan ijtimoiy yordam nafaqat bir martalik kompensatsiyalar bilan cheklanib qolmadi, balki uzoq muddatli pensiya imtiyozlari, bepul tibbiy xizmatlar, reabilitatsiya dasturlari va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini ham o‘z ichiga oldi. Bu choralar davlatning fuqarolar oldidagi ijtimoiy mas’uliyatini ifodalovchi muhim

tarixiy tajriba sifatida shakllandi. Shu bilan birga, mazkur tizimning amaliy samaradorligi, uning real ehtiyojlarga mosligi ham ilmiy tahlilni talab etuvchi masala bo‘lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi mustaqillik davrida Chernobil falokati ishtirokchilariga nisbatan shakllantirilgan davlat ijtimoiy himoyasi tizimining tarixiy rivojini, huquqiy asoslarini va amaliy natijalarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iboratdir. Shuningdek, ushbu tizimning jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va inson kapitalini asrashdagi o‘rni aniqlanadi. Tadqiqot doirasida ijtimoiy siyosatning tarixiy evolyutsiyasi yoritilib, mavjud muammolar va takomillashtirish yo‘nalishlari asoslab beriladi.

Metodlar. Mazkur tadqiqot mustaqillik davrida Chernobil falokati ishtirokchilariga nisbatan shakllangan davlat ijtimoiy himoya tizimini tarixiy-ilmiy asosda o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asosi tarixiylik va tizimlilik tamoyillariga tayangan holda ishlab chiqildi. Avvalo, muammo tarixiy kontekstda - sovet davridagi markazlashgan ijtimoiy siyosatdan mustaqil davlat sharoitidagi milliy ijtimoiy himoya modeliga o‘tish jarayoni doirasida ko‘rib chiqildi.

Tadqiqotda tarixiy-tahliliy usul asosiy metod sifatida qo‘llanildi. Ushbu yondashuv yordamida davlat ijtimoiy siyosatining shakllanish bosqichlari, normativ-huquqiy hujjatlar evolyutsiyasi va ularning amaliy tatbiqi o‘rganildi. Xususan, mustaqillikdan keyingi davrda qabul qilingan

qonunlar, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari hamda tegishli idoraviy hujjatlar tahlil qilindi. Bu hujjatlar orqali Chernobil ishtirokchilarining huquqiy maqomi, ularga berilgan imtiyozlar va kompensatsiya mexanizmlarining shakllanish jarayoni aniqlashtirildi.

Manbashunoslik yondashuvi tadqiqotning muhim tarkibiy qismi bo'ldi. Arxiv hujjatlari, rasmiy statistik ma'lumotlar, sog'liqni saqlash organlari hisobotlari hamda ijtimoiy ta'minot tizimiga oid ma'lumotlar qiyosiy asosda o'rganildi. Bu jarayonda normativ-huquqiy manbalarning mazmun-mohiyati tarixiy davr sharoitidan kelib chiqib tahlil qilindi. Tarixiy manbalarni tahlil qilishda obyektivlik va xolislik tamoyillari asos qilib olindi.

Shuningdek, tadqiqotda qiyosiy-tarixiy metoddan foydalanildi. Bu metod yordamida sobiq sovet davridagi ijtimoiy ta'minot tizimi bilan mustaqillik davridagi milliy ijtimoiy himoya modeli o'rtasidagi farqlar va uzviylik jihatlari aniqlashtirildi. Ijtimoiy siyosat nazariyasiga doir ilmiy qarashlar ham tahlilga jalb etildi. Jumladan, ijtimoiy davlat konsepsiyasini asoslab bergan olimlar fikrlari metodologik asos sifatida qo'llanildi. Masalan, T. Marshall fuqarolik, siyosiy va ijtimoiy huquqlar evolyutsiyasini tahlil qilib, "ijtimoiy huquqlar jamiyat barqarorligining muhim kafolatidir" deb ta'kidlaydi[1]. Ushbu nazariy yondashuv Chernobil ishtirokchilariga berilgan ijtimoiy kafolatlarni tarixiy rivojlanish jarayonida baholashda metodologik mezon vazifasini o'tadi.

Tadqiqotda statistik tahlil usuli ham qo'llanildi. Chernobil ishtirokchilarining soni, ularga ajratilgan mablag'lar, pensiya va kompensatsiya ko'rsatkichlari, sog'liqni tiklash dasturlarining qamrovi kabi ma'lumotlar umumlashtirildi. Statistik ma'lumotlar dinamik tahlil asosida ko'rib chiqilib, ijtimoiy siyosat samaradorligi baholandi.

Bundan tashqari, og'zaki tarix (oral history) usulidan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etdi. Falokat oqibatlarini bartaraf etishda qatnashgan shaxslarning xotiralari, intervyulari va shaxsiy arxiv materiallari tadqiqotga qo'shimcha empirik manba sifatida jalb qilindi. Bu yondashuv orqali rasmiy hujjatlarda aks etmagan ayrim ijtimoiy muammolar va real hayotiy tajribalar aniqlashtirildi.

Tadqiqotning nazariy asoslari ijtimoiy davlat va ijtimoiy siyosat konsepsiyalariga tayangan holda ishlab chiqildi. Xususan, ijtimoiy himoya tizimining institutsional rivojlanish bosqichlarini o'rganishda G. Esping-Andersen tomonidan ishlab chiqilgan farovonlik davlatlari modeli nazariyasi metodologik tayanch sifatida xizmat qildi[2]. Mazkur nazariya yordamida ijtimoiy himoya mexanizmlarining institutsional shakllanish jarayoni tahlil qilindi va milliy modelning o'ziga xos jihatlari aniqlashtirildi.

Shu tariqa, tadqiqot kompleks yondashuv asosida - tarixiy-tahliliy, qiyosiy, statistik va manbashunoslik metodlari uyg'unligida olib borildi. Bu esa mustaqillik davrida Chernobil ishtirokchilariga nisbatan shakllangan davlat ijtimoiy himoya tizimini chuqur va tizimli tahlil qilish imkonini berdi.

Natijalar. Mustaqillikdan so'ng O'zbekiston ijtimoiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarni qo'llab-quvvatlash masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Ayniqsa, Chernobil Nuclear Power Plant falokati oqibatlarini bartaraf etishda ishtirok etgan shaxslarning salomatligi va ijtimoiy ta'minoti masalalari alohida e'tibor markazida bo'ldi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab ushbu toifa fuqarolarga huquqiy maqom berish, moddiy yordam mexanizmlarini yaratish va tibbiy rehabilitatsiya tizimini shakllantirish izchil amalga oshirila boshlandi.

Birinchiidan, Chernobil ishtirokchilarining huquqiy maqomi aniq belgilandi. Ular "maxsus toifa zarar ko'rgan

shaxslar" sifatida e'tirof etilib, davlat tomonidan alohida ijtimoiy kafolatlar ega bo'ldi. Qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar orqali pensiya yoshining pasaytirilishi, ustama to'lovlar joriy etilishi hamda turli kompensatsiyalar belgilandi. Ijtimoiy siyosat bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda qayd etilishicha, bunday mexanizmlar "ijtimoiy adolat tamoyilini tiklash va davlatning fuqarolar oldidagi mas'uliyatini amalda namoyon etish vositasi" sifatida xizmat qilgan[3]. Ushbu chora-tadbirlar natijasida Chernobil ishtirokchilarining iqtisodiy ahvoli nisbatan barqarorlashgan.

Ikkinchidan, tibbiy xizmatlar va sog'liqni tiklash dasturlari muhim yo'nalishga aylandi. Radiatsiya ta'siridan kelib chiqadigan kasalliklarning oldini olish hamda davolash maqsadida maxsus tibbiy ko'riklar joriy etildi, sanatoriya va rehabilitatsiya markazlarida bepul xizmatlar ko'rsatildi. Sog'liqni saqlash tizimi bo'yicha olib borilgan ilmiy tahlillarga ko'ra, radiatsiya bilan zararlangan shaxslar uchun uzluksiz monitoring tizimi yaratish "uzoq muddatli sog'liqni saqlash strategiyasining ajralmas qismi" hisoblanadi[4]. Natijada, kasalliklarni erta aniqlash va davolash imkoniyatlari kengaydi.

Uchinchiidan, moddiy kompensatsiya va ijtimoiy imtiyozlar tizimi shakllandi. Elektr energiyasi, kommunal to'lovlar, dori-darmon xarajatlari bo'yicha chegirmalar, bepul transport xizmatlaridan foydalanish kabi imtiyozlar Chernobil ishtirokchilarining kundalik hayotini yengillashtirdi. Ijtimoiy siyosat tarixiga oid tadqiqotlarda bunday imtiyozlar "ijtimoiy integratsiyani ta'minlash va falokat oqibatlaridan ijtimoiy chetlanishni oldini olish mexanizmi" sifatida baholanadi[5]. Bu esa ularning jamiyatda faol hayot kechirishiga sharoit yaratdi.

To'rtinchidan, mustaqillik yillarida davlat tomonidan ijtimoiy himoya tizimi bosqichma-bosqich takomillashtirildi. Dastlabki yillarda moddiy yordam ustuvor bo'lgan bo'lsa, keyingi davrlarda rehabilitatsiya, ijtimoiy moslashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlari kengaytirildi. Ijtimoiy davlat modeli doirasida olib borilgan tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, "ijtimoiy himoya tizimi faqat moddiy yordam bilan cheklanib qolmasdan, shaxsning jamiyatdagi to'laqonli ishtirokini ta'minlashga qaratilishi lozim"[6]. Shu asosda O'zbekistonda kompleks ijtimoiy yordam mexanizmi shakllana bordi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davrida Chernobil falokati ishtirokchilariga nisbatan davlat ijtimoiy himoyasi tizimi izchil rivojlandi va huquqiy, tibbiy hamda moddiy yo'nalishlarda barqaror mexanizmga aylandi. Ushbu tizim nafaqat falokat oqibatlarini yumshatishga xizmat qildi, balki inson salomatligi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim tarixiy tajriba sifatida shakllandi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davrida Chernobil falokati ishtirokchilariga nisbatan shakllantirilgan davlat ijtimoiy himoyasi tizimi insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda bosqichma-bosqich rivojlandi. Ayniqsa, O'zbekiston tomonidan amalga oshirilgan ijtimoiy siyosat ushbu toifadagi fuqarolarning iqtisodiy barqarorligi va sog'lig'ini saqlashga qaratilgan kompleks mexanizmlarni yuzaga chiqardi. Bu holat sobiq markazlashgan sovet modelidan farqli ravishda milliy manfaatlariga moslashgan ijtimoiy davlat konsepsiyasining shakllanayotganini ko'rsatadi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, ijtimoiy himoya tizimining eng muhim yutug'i huquqiy kafolatlarning barqaror institutga aylanishidir. Pensiya imtiyozlari, kompensatsiya to'lovlari va bepul tibbiy xizmatlar orqali davlat Chernobil ishtirokchilarining kundalik ehtiyojlarini qisman bo'lsa-da qoplashga erishdi. Ijtimoiy siyosat sohasidagi tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, "ijtimoiy himoya tizimi aholining zaif qatlamlarini ijtimoiy chetlanishdan himoyalovchi asosiy

mexanizmdir"[7]. Mazkur nazariy qarash O'zbekiston tajribasida amaliy ifodasini topganini ko'rish mumkin.

Biroq, muhokama natijalari ayrim tizimli muammolar mavjudligini ham ko'rsatadi. Xususan, tibbiy rehabilitatsiya xizmatlarining hududlar bo'yicha teng taqsimlanmaganligi, moddiy yordam miqdorining inflyatsiya sharoitida yetarli darajada moslashtirilmasligi ayrim ijtimoiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Bu holat ijtimoiy siyosatning faqat normativ hujjatlar bilan cheklanib qolmasdan, real iqtisodiy sharoitga moslashuvchan mexanizmlar bilan boyitilishi zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni anglatadiki, Chernobil ishtirokchilariga ko'rsatilayotgan ijtimoiy yordam faqat moddiy kompensatsiya bilan cheklanib qolmasligi lozim. Psixologik rehabilitatsiya, kasbiy moslashuv va jamiyat hayotiga faol integratsiya dasturlarining kengaytirilishi ijtimoiy barqarorlikni yanada mustahkamlashi mumkin. Ijtimoiy himoya nazariyasida bu jarayon "faol ijtimoiy qo'llab-quvvatlash modeli" sifatida izohlanadi[8].

Xalqaro tajribalar bilan qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, radiatsiya falokatlariga oqibatlarini bartaraf etishda uzoq muddatli sog'liqni monitoring qilish tizimi muhim ahamiyatga ega. Ayrim davlatlarda bu jarayon alohida ilmiy markazlar orqali muvofiqlashtiriladi. Ijtimoiy davlat konsepsiyasini tahlil qilgan tadqiqotchilar "ijtimoiy xavf omillari bilan bog'liq guruhlar uchun maxsus institutsional yondashuv zarur"ligini ta'kidlaydi[9]. Bu fikr O'zbekiston sharoitida ham dolzarb bo'lib, mavjud tizimni yanada takomillashtirish ehtiyojini ko'rsatadi.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davrida Chernobil ishtirokchilariga nisbatan shakllangan ijtimoiy himoya tizimi muhim tarixiy yutuq bo'lishiga qaramay, uni doimiy ravishda modernizatsiya qilish va real ehtiyojlarga moslashtirish zarur. Bu jarayon davlatning ijtimoiy mas'uliyatini yanada mustahkamlab, jamiyatda adolat tamoyillarining barqaror qaror topishiga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot mustaqillik davrida Chernobil falokati ishtirokchilariga nisbatan shakllantirilgan davlat ijtimoiy himoyasi tizimining tarixiy rivoji, huquqiy

asoslari va amaliy samaradorligini ilmiy jihatdan tahlil qilish imkonini berdi. O'rganilgan materiallar shuni ko'rsatadiki, ushbu tizim mustaqil davlat siyosatining muhim tarkibiy qismi sifatida shakllanib, insonparvarlik va ijtimoiy adolat tamoyillariga tayanib rivojlangan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, Chernobil falokatida ishtirok etgan shaxslarning huquqiy maqomini belgilash va ularni moddiy hamda tibbiy jihatdan qo'llab-quvvatlash bo'yicha izchil choralar amalga oshirilgan. Pensiya imtiyozlari, kompensatsiya mexanizmlari, bepul tibbiy xizmatlar va rehabilitatsiya dasturlari orqali davlat ularning salomatligini saqlash va munosib hayot sharoitini ta'minlashga intilgan. Bu jarayon mustaqillik sharoitida ijtimoiy siyosatning inson manfaatlariga yo'naltirilganligini yaqqol namoyon etadi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlangan. Ijtimoiy yordam miqdorining iqtisodiy sharoitga to'liq moslashmaganligi, tibbiy rehabilitatsiya xizmatlarining hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi hamda psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetarlicha rivojlanmaganligi tizim samaradorligini cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu holatlar ijtimoiy himoya siyosatini doimiy ravishda takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Umuman olganda, mustaqillik davrida shakllangan ijtimoiy himoya tizimi Chernobil ishtirokchilarining hayot sifatini yaxshilashda muhim tarixiy tajriba bo'lib xizmat qilgan. Ushbu tajriba davlatning ijtimoiy mas'uliyati va fuqarolar salomatligini oliy qadriyat sifatida e'tirof etishiga asoslangan siyosat yuritilayotganini tasdiqlaydi. Kelgusida mazkur tizimni yanada samarali qilish uchun rehabilitatsiya dasturlarini kengaytirish, moddiy yordam mexanizmlarini iqtisodiy sharoitga moslashtirish va ijtimoiy moslashuvni kuchaytirishga qaratilgan kompleks yondashuvni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, Chernobil falokati ishtirokchilariga nisbatan davlat ijtimoiy himoyasi tizimi nafaqat muayyan tarixiy muammoga javob sifatida shakllangan siyosiy choralar majmui, balki insonparvarlikka asoslangan ijtimoiy davlat modelining amaliy ifodasi sifatida baholanishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Marshall T.H. Citizenship and Social Class. - Cambridge: Cambridge University Press, 1950. - P. 28.
2. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. - Princeton: Princeton University Press, 1990. - P. 26.
3. Abduqodirov A. Ijtimoiy siyosat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish asoslari. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. - B. 112-113.
4. Karimova M.R. Radiatsion xavf va sog'liqni saqlash tizimi muammolari. - Toshkent: Fan, 2019. - B. 87-89.
5. Tursunov S. Mustaqillik davrida O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimining rivojlanishi. - Toshkent: Ma'naviyat, 2020. - B. 145-147.
6. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. - Princeton: Princeton University Press, 1990. - P. 54-56.
7. Abduqodirov A. Ijtimoiy siyosat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish asoslari. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. - B. 98-100.
8. Tursunov S. Ijtimoiy himoya tizimining zamonaviy modellari. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. - B. 134-136.
9. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. - Princeton: Princeton University Press, 1990. - P. 71-73.
10. Rasulov R. Zamonaviy kommunikatsion texnologiyalarning jamiyatdagi mafkuraviy jarayonlarga bo'lgan ta'siri //«ACTA NUUZ». - 2025. - T. 1. - №. 1.12. - C. 176-179.
11. Rasulov R. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarining yoshlar dunyoqarashi siyosiy ijtimoiylashuviga ta'siri //«ACTA NUUZ». - 2025. - T. 1. - №. 1.4. 1. - C. 169-171.171.
12. Khaydarova M., Rasulov R. Positive and negative consequences of the globalization process //International Conference on Arts, Society & Humanities. - 2025. - T. 1. - №. 3. - C. 35-39.
13. Rasulov, Rustambek. "O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarining yoshlar dunyoqarashi siyosiy ijtimoiylashuviga ta'siri." «ACTA NUUZ» 1.1.4. 1 (2025): 169-171.
14. Tursunov O., Rasulov R. O. Zamonaviy dasturlash muhitida arifmetik amallarni avtomatlashtirish: c# winforms asosida kalkulyator modeli //Академические исследования в современной науке. - 2025. - T. 4. - №. 19. - C. 23-26.
15. Khaydarova M., Rasulov R. POSITIVE AND NEGATIVE CONSEQUENCES OF THE GLOBALIZATION PROCESS //International Conference on Arts, Society & Humanities. - 2025. - T. 1. - №. 3. - C. 35-39.
16. Rasulov R. The importance of education and upbringing in forming political socialization in the worldview of youth //Академические исследования в современной науке. - 2024. - T. 3. - №. 48. - C. 124-132.
17. Odilovich, Rasulov Rustambek. "Cultural basics of education and the role of youth in it. Philosophy And Life International Journal. ISSN 2181-9505. Doi jurnal 10.26739/2181-9505."